

**Tlhahli ya go dira gore
sekolo sa gago se bale
le go ngwala**

O a amogelwa!

Dikolo ke mafelo a bohlokwa a go ruta tsebo ya go bala le go ngwala, efela di na le karolo ye nngwe ye bohlokwa yeo di swanetšego go e phethagatša – go thuša go tutuetša bana go ba babadi bophelong bja bona ka moka!

Ge sekolo se dumela go maatla a go balela boipshino, gomme se dumelela bana ba sona go itemogela se, se utulla kgahlego ya go bala le go ngwala ka gare ga bona. Ge sekolo se ipha nako ya go anegela bana dikangelo le go bala le go ngwala le bona ka ditsela tša boipshino, ba lemoga ka fao tsebo ya go bala le go ngwala e ka kgotsofatšago ka gona le go ba bohlokwa.

Naa o nyaka go tseba gore o ka bea dikanegelo pelong ya sekolo sa gago bjang? Gona Tlhahli ye ya Story Power o a e hloka! Ka gare ga yona o ka hwetša ditšhišinyo ka ga go dira dikanegelo le karolo ya go balela boipshino lekaleng le lengwe le le lengwe la bophelo bja sekolo – go tšwa phapošiborutelong go ya lebaleng la dipapadi; go thoma pele sekolo se tsena go ya go nako ya ge sekolo se tsene go ya go ya ka morago ga sekolo.

E ba le rena bohlagahlageng bja go bala bja go tutuetša bana go diriša go ngwala le go bala go fihlelela bokgoni bja bona.

Sehlopha sa Nalibali

PS: Lebelela ditlhahli tše dingwe go kgatišo ya Story Power! Di hwetša go www.nalibali.org.

Go na le eng ka gare

Goreng go balela boipshino go le bohlokwa	3
Go balela dihlopha tša bana ka go hlaboša lentšu	4
Mešongwana ya go-balela-boipshino	6
Dikanegelo bjalo ka karolo ya lenaneothuto	8
Didirišwa le go balela boipshino	10
Dipolelo tše dintši, didirišwa tše dintši ...	12
Go dira gore dikanegelo e be karolo ya sekolo	13
Meketeko ya dikanegelo tša go kgethega	14
Dikanegelo go re dikologa	15

Tshedimošo ye ntši ka ga go diriša gape le/goba go phatlalatša dingwalwa tše, ikgokaganye le Nalibali:

The Nalibali Trust
Suite 17–201, Building 17
Waverley Business Park, Wyecroft Road
Mowbray, 7700
Mogala: (021) 448 6000
Emeile: info@nalibali.org

Dikgopolo le bolaodi bja projeke: Project for the Study of Alternative Education in South Africa (PRAESA)

Phetolelo: Mpho Masipa

Morulaganyi le mohlakiši: Matlakala Kganyago

Moswantšhi wa baanegwa ba Nalibali: Rico

Moakanyetšo: Magenta Media

Go thaepeseta: Baseline Publishing Services

Goreng go balela boipshino go le bohlokwa

Batho ba bantši ba bagolo ba thoma go lemoga phetogo ye ba ka e hlalago maphelong a bana ka go abelana dikanegelo le bona.

Ke kgale re tseba gore dikanegelo di fepa dikarolo tša polelo mabjokong a rena. Efela gabjale, disekene tša bjoko di bontšha ka fao dikanegelo di hlabošago dikarolo tše dingwe tša mabjoko a rena. Di šišinya gore mabjoko a rena ga a bone phapano ye kgolo magareng ga go bala garena ka ga boitemogelo le go ba le boitemogelo bjoo. Se se ra gore mafase a re balago ka ona ka dikanegelong, a re dumelela go itemogela le go ithuta go feta ka fao re ka dirago ka gona maphelong a rena! Ka fao, go balela boipshino e lego karolo ye bohlokwa ya sekolo, e sego fela mošongwana o mobotse wo o tsentswego mafelelong a letšatši la sekolo.

Go na le dikholo tše dingwe tše dintši! Tše mmalwa ke tše.

- ★ Go bala le bana ka go hlaboša lentšu ke mošongwana o tee wa bohlokwa kudu wa go aga tsebo le mabokgoni ao ba a hloka go ba ithute go bala.
- ★ Dikanegelo di utullela bana polelo ya go huma, ya marangrang. Di tsenyeletša tsebo ya bana ya go dirša polelo, di ba ruta tlolontšu le popopolelo, tša ba fa ditsela tše diswa tša go ithagiša.
- ★ Dikanegelo tša go kgahliša tša go thabiša di thuša go hlaboša dikgopolo tša bana le bohlami.
- ★ Dikanegelo di neelana ka mehlala ya ka fao batho ba kopanago le ditlhotlo gomme di thuša bana gore ba be le kwelobohloko.
- ★ Bana bao ba balelwago dikanegelo, go ba bonolo go bona go hlama dikgopolo tša dinaganwa dithutong tša go fapana sekolong. Ka mantšu a mangwe, go theeletša dikanegelo go dira gore o be bohlale kudu!

- ★ Go balela bana ka go hlaboša lentšu go ka se ba rotošetše ntlhoreng ya lere la sekolo, efela go tlo ba thuša go hlabolla dikgopolo tše dikaonekaone, go kwešiša le go tseba go gontši, le go nagana ka tsitsinkelo le tlhaologanyo.

Ge bana ba ipshina ka dikanegelo le go bala, e ba babadi. Ka moka re boeletša dilo tše re ipshinago ka tšona. Ge bana ba bona le go thabišwa ke dipuku le go bala sekolong, ba rata go ba karolo ya babadi.

Go balela dihlopha tša bana ka go hlaboša lentšu

Bana ba kgona go kwešiša le go ipshina ka dikanegelo tša go feta bokgoni bja bona bja go bala ge ba di kwa di balwa gabotse ka go hlaboša lentšu ka polelo ye ba e tsebago. Efela go bala gabotse o hlaboša lentšu ga se selo sa go diragala ka tlhago! Go nyakega boitlwaetšo bjo bontši gore kanegelo e be le bophelo – o ka be o balela sehlopha sa bana, mphato goba sekolo. Fa ke dikeletšo tše di ka go thušago.

Go itokiša

Sehlopha se sengwe le se sengwe se o se balelago se fapane, ka fao, go tseba dipuku tše dintši go tlo go thuša go hwetša ye ba tlogo ipshina ka yona. O tlo hloka le go hwetša ditsela tša go beakanya tsela ye o balago kanegelo gore e swanele mafelo a go fapana. Ipotšiše dipotšišo tše go ithuša go beakanya.

★ **Ke kgethe kanegelo efe?** Kgetha dikanegelo tše o wena o ipshinago ge o di bala, tša go swanela dikgahlego tša batheeletši ba gago gape tša go ba ka dipolelo tše ba di kwešišago gabonolo, gomme seo se katološa lefase la bona. Bana ba mengwaga ya go fapana ba ka ipshina ka dipuku tša diswantšho tša go swantšhwa gabotse. Dipuku tša morumokwano, morethetho le poeletšo ke dipuku tše dibotse tša go bala ka go hlaboša lentšu tša bana ba bannyane gape ke tsela ye botse ya go tsebiša polelo ye mpsha. Dikanegelo tša go ba le menyetla ya go bala go dirišwa mantšu a baanegwa ba go fapana, gantši e ba dikanegelo tše botse tša dihlopha tša go bala o hlaboša lentšu.

- ★ **Ke balela mang?** Nagana ka mengwaga ya bana ba go theeletša kanegelo gomme o beakanye go bala go ya ka yona. Ge o balela sehlopha sa bana ba mengwaga ya go fapana, kgetha tsela ye e tlo tanyago bana ba bannyane sehlopheng.
- ★ **Ke tlo balela sehlopha se se kaakang?** O balela mphato wa gago goba sekolo sohle? Ge o balela sehlopha sa go kgona go bona diswantšho gabotse goba o ka kgona go sepelasepela ge o bala, gona bontšha bana diswantšho ge o bala. Ge o balela sehlopha se segolo, sepetša mmele, diriša medumo le ditshegetšo go fa kanegelo bophelo.
- ★ **Ke tla be ke bala kae?** Nagana gore o tlo bala kanegelo kae gomme o nagana gore o tlo thuša bana bjang gore ba ikwe ba iketlile ge o ba balela. Mohlala, ge o balela ka ntle, e re ba dule gabotse meriting fao ba tla go kwago gabotse. (Ge e le sehlopha se segolo kudu o ka hloka go diriša segodišalentšu!)
- ★ **Nka diriša dithušakanegelo dife?** Diswantšho, diphaphete, mengatse le dilo tše di laeditšwego ka kanegelong di ka dirišwa kanegelong go thuša gore e be le bophelo.

Go itlwaetša go hlola phethagalo, ka fao ke kgopolo ye botse go bala ga mmalwa o hlaboša lentšu pele o balela sehlopha sa bana!

Go bala kanegelo

- ★ Bana ba ka nyaka go lokologa pele ba thoma go bala. Bana ba bannyane ba rata go akanya gore kanegelo e bolela ka eng ka go lebelela diswantšho tše di lego lekgateng la puku le thaetlele ya puku. Kgopela bana ba bagolwane go gopola gore go diregile eng mafelelong a tulo ya go bala padi ka go hlaboša lentšu. Goba, kgopela ngwana gore a thumaše kerese mathomong a kanegelo gomme ngwana o mongwe a e time mafelelong a kanegelo.
- ★ Thoma ka go bala leina la mongwadi (le moswantšhi) gore bana ba thabele gore dipuku di hlamilwe ke batho ba go swana le bona!
- ★ Go bala ka go hlaboša lentšu ke tiragatšo ka mehla! Dira tlhagišo ye ntši lentšung la gago go hlola maikutlo! Ema mo go nyakegago gore o thuše go aga phego.
- ★ Lemoga batheeletši ba gago gomme o se bale ka lebelo kudu! Ba fe nako ya go tsitsinkela diswantšho goba go hlama seswantšhokgopolo ge o bala.
- ★ Tanya šedi ya bana kanegelong. Ba botšiša gore go tlo direga eng sa go latela gomme o ba hlohleletše go nagana ka fao kanegelo e tswalanago le dikgopolo tša bona le maitemogelo.
- ★ Ge šetše ba tseba kanegelo, ba hlohleletše gore ba bale le wena.
- ★ Ge o bala puku ya diswantšho, kgonthiša gore bana bohle ba bona diswantšho. Ema, o ba bontšhe diswantšho gomme o dumelele ditshwayatshwayo goba dipotšišo ge o bala goba ge o fetša go bala puku yohle gatee.
- ★ Ge o bala padi o hlaboša lentšu, bala kgaolo goba karolo ya kgaolo letšatši ka letšatši. Hwetša lefelo le o ka emago go lona la go dira gore batheeletši ba fele pelo ya go kwa go ya pele letšatši le latelago.

Mešongwana ya go-balela-boipshino

O swanetše go balela bana ba ka mphatong wa gago ka mehla gore ba ithute go rata go bala – se e se fela gore o lekole mabokgoni a bona a go bala goba go kwešiša, goba se sengwe; ke fela gore ba itemogele bobose bja dikanegelo le dipuku. Ge o nepiša go ba thuša go hlohlomiša bobose bja go bala, bohlokwa bja go ithuta go tseba go bala le go bala go direga ka tlhago ka nako e tee.

Fa ke dikgopolo tše o ka di dirišago le bana ba mengwaga ya go fapana go bolela ka ga le go katološa dikanegelo tše o ba balelago tšona.

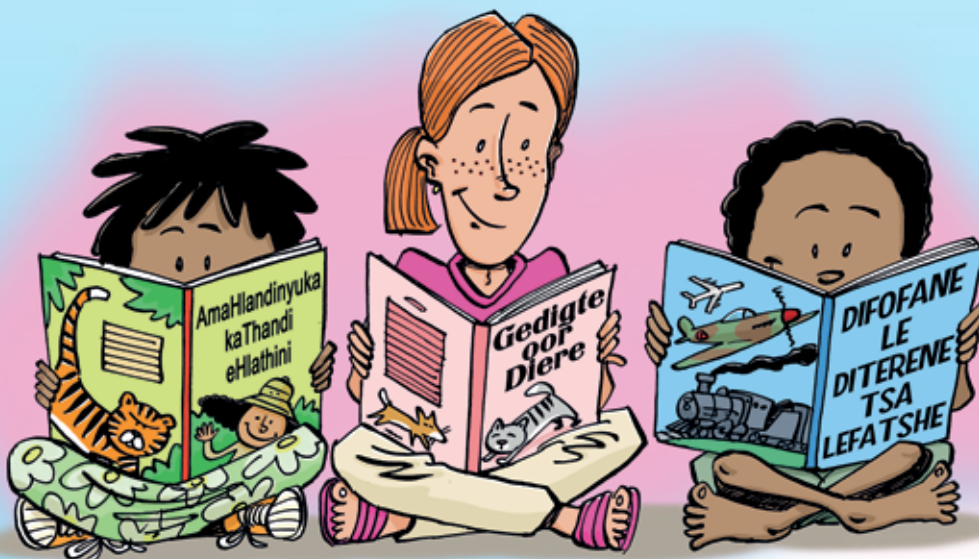
Go bolela ka dipuku

Go bolela le bana ka dipuku go bohlokwa go swana le go ba balela mantšu. Dipoledišano ka ga diswantšho, baanegwa le seo se diregago ka kanegelong, go thuša bana go ithuta gore dipuku di šoma bjang le gore ba ka di hlohlomiša bjang. Go na le go leka go ruta bana, dumelela poledišano go elela ka boyona. Gopola gore kgopolokgolo ke go hlohlomiša dipuku mmogo.

- ★ Thuša go hlabolla mabokgoni a bana a go akanya, ao a lego bohlokwa gore ba bale gabotse, ka go ba botšiša ge o bala ka nako ye nngwe, "O nagana gore sa go latela go tlo direga eng?"
- ★ Ikhutšenyana ge o bala gore bana ba swayaswaye ka ga dintlha tša diswantšho tše di ba kgahlago.
- ★ Tsenyeletša kwešišo ya bana ya kanegelo ka go ba botšiša dipotšišo tša go se be le

karabo ya thwii. Dipotšišo tša mohuta wo ga di na karabo ya go nepagala goba ya go fošagala gomme di thuša bana go nagana le go bolela ka ga dikanegelo. Mohlala, "O ka ikwa bjang ge ...?", "Ge e be e le wena, o be o ka dira eng?", "O nagana gore ke ka lebaka la eng a dirile seo?", "Se se go gopotša eng?"

- ★ Dumelela bana go go botšiša dipotšišo. Araba dipotšišo ge o kgona goba le hwetše dikarabo mmogo ka go bala dikarolo tša maleba tša kanegelo gape.
- ★ Hlohleletša bana go nagana ka kanegelo ka go swayaswaya ka ga baanegwa le ditiragalo. Mohlala, "Ke ipotšiša gore o diretšeng seo?" le "Ga ke tshepe gore ke be ke tlo ba bogale bjalo ka Tselane ge nkabe ke bone lekgema lela la go tšhoša pele ga lebatl la ka la ka pele!"

Go katološa kanegelo

Fa ke dikeletšo ka ga go katološa dikanegelo tše o di badilego o hlaboša lentšu. Kgetha tše o naganago gore bana ba mphato wa gago ba tlo ipshina kudu ka tšona le tša go swanela mengwaga ya bona bokaone.

- ★ E re bana ba diragatše kanegelo ka dihlopha.
- ★ Fetoša kanegelo e be papadi. Wena le bana, kgethang le be le ngwale fase seo se tlogo bolelwa ke baanegwa, gomme ba šiedišane ka go bala dikarolo tša baanegwa ba ka papading.
- ★ Dira diphaphete, goba dibopiwa tša baanegwa ba kanegelo ka letsopa goba ka tege ya go bapadiša le bana. Ka morago e re ba anege kanegelo ka tsela ya bona, goba ba itlhamele kanegelo ya bona.
- ★ Šišinya gore bana ba thale seswantšho ka ga kanegelo, goba yeo e ba tutueditšego. Ba hlohleletše go ngwala ka seswantšho sa bona gomme/goba ba kopolle mafoko a ka kanegelong a go sepelelana le seswantšho.
- ★ E re bana ba ngwalele yo mongwe wa baanegwa ba ka kanegelong lengwalo goba emeile. Goba, šišinya gore ba ngwale lengwalo go tšwa go moanegwa wa kanegelo go ya go yo mongwe.
- ★ E re bana ba thale moseto wa tshegišo wa tiragalo ye ba e ratago ka pukung.

- ★ Šišinya gore ba ngwale setsenywa sa pukušatši seo se ka bego se ngwadilwe ke yo mongwe wa baanegwa.
- ★ Hlohleletša bana go akanyetša lekgata le leswa la puku.
- ★ Botšiša bana ge eba go na le setsopolwa seo ba se ratago ka pukung. E re ba se kopolle gomme ba se laetše. Dira nako yeo ba ka balelago ba bangwe se ka phapošiborutelong.

Mešongwana ye mongwe ya ka pukung

- ★ E re bana ba fe “poledišano ya dithekofase” fao ba dirago e ke ba rekišetša bana ba ka mphatong puku yeo ba e badilego.
- ★ E re bana ba dire diswayapuku tša go ba le morero wa kanegelo. Ba kgopele gore ba ngwale thaetlele ya puku, leina la mongwadi ka lehlakoreng le lengwe, le kakaretšo ye kopana ya kanegelo ka lehlakoreng le lengwe.
- ★ E re bana ba bagolwane ba be le rekhote ya dikanegelo tše ba di badilego mo lenaneong la go bala. O ka laolla e tee go karolo ya “Story supplies” weposaeteng ya Nal’ibali: www.nalibali.org. Bana ba banyane ba ka thala seswantšho sa lekgata la puku yeo ba e badilego (goba ba itire eke ba e badile) gomme ba le beye ka foltareng goba ka lepokising la khatepote.

Dikanegelo bjalo ka karolo ya lenaneothuto

O naganne ka fao o ka dirišago dikanegelo go matlafatša go ithuta ga bana dithutong tša go fapana? Fa ke dikgopolo tše mmalwa tša go dira se. Kgetha tša go swanela mengwaga ya bana ba gago bokaone.

Dikgopolo tša mešongwana ya polelo

Dikgopolo tše di ka dirišwa ka dithuto tša polelo ya ka gae le tša dipolelo tša tlaleletšo.

- ★ Hlama phapošiborutelo ya go huetša ke dikanegelo ka go thoma le go fetša letšatši le lengwe le le lengwe ka kanegelo.
- ★ Direto le tšona di anega dikanegelo. E re bana ba rete sereto gomme ba se diragatše, goba ba thale diswantšho tša go huetšwa ke sereto, goba ba tsenye ditemana tša bona go sona. O ka kgopela bana go ngwala direto tša bona gomme ge ba fetša ba di abelana ka go hebahebela baithuti ba bangwe ka phapošing ba mmalwa.
- ★ Thuša bana go hlohlomiša ka fao ba ka hlama go mehuta ya go fapana ya dingwalwa. Ba ka šoma ka dihlopha ba hlama pego ya ditaba tša TV ka ga ye nngwe ya ditiragalo tša ka kanegelong. Goba ba ka ngwala lenaeo la dipotšišo tša poledišanopotšišo gomme ba botšiša moithuti wa ka phapošing yo a itirago moanegwa wa ka kanegelong dipotšišo.
- ★ Hlama leboto la mantšu la dipolelontši. Hlohleletša bana go ngwala mantšu a go kgahliša ao ba a badilego ka dikanegelong gomme ba a beye lebotong.
- ★ Hlohleletša bana gore ba nagane e ke ba mo leetong le baanegwa ba ka kanegelong. Ba ka thala diswantšho ba ngwala le mananeo a dilo tše ba tlo di nyakago leetong. (Ge go hlokega, e re bana ba bannyane ba go botše seo ba nyakago o ba ngwalela sona mananeong.)

- ★ E re bana ba ngwale tlhalošo ya ponagalo le tlhago ya moanegwa wa mmamoratwa go bona ka kanegelong ye le e badilego mmogo. Goba, e re ba thale diswantšho tša baanegwa ba bona ba mmamoratwa ba di ahlaahle le baithuti ba ka mphatong wa bona.
- ★ Go na le dilo tše di diragalago ka kanegelong tše ba ratago go di tseba? Mohlala, goreng moanegwa a dirile dikgetho tše itšego. Šišinya gore ba ngwalele moanegwa yo lengwalo go hwetša tshedimošo ye ntši – gomme ba ka ngwala phetolo ya moanegwa ya lengwalo le!
- ★ Morago ga go bala kanegelo, e re bana ba ngwale mathomo ao a fapanego goba mafelelo. (Mohlala, ge kanegelo e fela ka go kweša bohloko, ngwala a go thabiša.) Goba ba ka ngwala ditemana tše mmalwa tša mathomo a kgaolo ya go latela ya padi.
- ★ Kgoboketša dilo tše dintši tše dinnyane tša go hwetšagala gabonolo, bjalo ka lefofa, klipi ya moriri, lepanta la rapara, phensele, onfolopo ya go ba le aterese, leswika, sokisi le lehwana. E re ngwana yo mongwe le yo mongwe a kgethe selo, gomme a nagane a be a ngwale "kanegelo ya bophelo" bja sona, mohlala, gore e be e le sa mang, ka fao motho yoo a se dirišitšego, ka fao e bilego sa gagwe le fao se tšwago gona pele e eba sa gagwe.

Dikgopolo tša kanegelo tša dithuto tše dingwe

- ★ Buša Histori bophelong ka go bala dikanegelo tša ditiragalo tše di diregilego kua morago. Dikanegelo ka ga dikhwetšo tše dikgolo le maphelo a borasaense, dingaka, baetapele le bahlodi, efa maina a batho bao e lego mehlala ye mebotse le tshedimošo.
- ★ Dikanegelo tša setšo ke tsela ye botse ya go tseba ka fao batho ba go tšwa mafelong a go fapana ka dinako tša go fapana ba kwešišitšego lefase la bona.
- ★ Bala kanegelo ya go hlamiwa nageng ye nngwe gomme o re bana ba diriše Inthanete le dipuku tša tshedimošo go hwetša tše dintši ka ga naga ye.
- ★ E re bana ba diriše mebepe le/le diatlase go hwetša mafelo ao ba balago ka ona ka dipukung goba ba lotišiše leeto la moanegwa wa ka kanegelong.
- ★ Bana ba bantši ba maamong a ditlhotlo, go swana le go kgetholliwa, lehu la motho yo ba

mo ratago goba tlhalano. Dikanegelo di re fa mathomo a mabotse a go bolela ka dilo tša go ba karolo ya Mabokgoni a Bophelo/Thutaphelo tše go lego thata go bolela ka tšona. Go botšiša dipotšišo tša dikarabo tša go se be le karabo e tee, go fa bana tsela ye bonolo ya go nagana le go bolela ka ga dilo tše di ba tshwenyago, maikutlo goba dikgopolo. Dikanegelo di ka thuša bana go kwešiša maemo a go hlotla bokaone, ba tseba gore ba šomane le ona bjang le go hlhlomiša tše ba nago le tšona.

- ★ Dikanegelo di neelana ka menyetla ye mentši ya tiroatla ya go bonwa. Mohlala, bana ba ka thala le go penta diswantšho tša go tutuetšwa ke kanegelo go laetša dikarolo tša kanegelo, goba ba dira dimotlele tša ditiragalo go tšwa kanegelong ba diriša letsopa goba dilo tše di lahlilwego tša dirišwa leswa.

Didirišwa le go balela boipshino

Puku ye nngwe le ye nngwe yeo bana ba ipshinago ka yona, ke puku ye botse ka gobane e hlohleletša lerato la bona la go bala le la dikanegelo.

Go hwetša didirišwa tša go bala

- ★ E ba le mehuta ya go fapanafapana ya didirišwa tša go bala ka fao go kgonegago gore bana ba be le kgetho: dipuku tša diswantšho, dipadi (tša bana ba bagolwane), dipuku tša tshedimošo, dipukuphelo, theto, dimakasine tša bana le dikanegelo tša Sekhutlwana sa Dikanegelo tša dipolelopedi le dipuku-tša-ripa-o-boloke go tšwa Tlaleletšong ya Kuranta ya Nal'ibali.
- ★ Ga go se se phalago go bala kanegelo ka polelo ya geno, kgonthiša gore o ba le dipuku tša dipolelo tša bana tša ka gae/le ka dipolelo tša bona tša tlaleletšo.
- ★ Kgetha dipuku tša go swanela dikgahlego le maemo a go bala a bana ba ka mphatong wa gago.
- ★ Gopola gore o ka bala dipuku gantši! Bana gantši ba rata go balelwa leswa kanegelo ya bona ya mmamoratwa!
- ★ Go bala, go ngwala le go thala di sepela mmogo! Ka fao, kgonthiša gore o na le pampiri ye ntši, dikherayone, dipene le diphensele ka phapošiborutelong ya gago.

O ka hwetša tshedimošo ye ntši ka ga didirišwa go kwisikhokelo
Tlhahli ya Story Power ya 1 le 2.

Ditlhahli tše di hwetšwa go

www.nalibali.org.

Go laetša dipuku

Go laetša dipuku go laetša baithuti go leka dipuku! Go swaya dipuku tše ba ka kgethago go tšona ge ba nyaka go bala.

Laetša dipuku tše o nyakago ba di lemoga. E ka ba dipuku tša maikhutšo a itšego, moketeko goba morero. Goba, hlama taetšo ya dipuku tše di badilwego le go sekasekwa ke bana!

Gopola!

- ★ Bontšha dipuku tša dipolelo tšohle tše bana ba di bolelago.
- ★ Akaretša dipuku tše o di badilego o hlaboša lentšu gore bana ba hlohlomiše ka bobona, gape le bagwera.
- ★ Taetšo e be botelele bja dihlogo tša bana gore ba bone le go fihlelela dipuku gabonolo.
- ★ Fetoša dipuku ka beke goba tše pedi gore taetšo e dule e kgahliša e le ye mpsha. (O ka diriša dipuku gape go dira taetšo ka moso.)

Ntle le go diriša dišelefo tša dipuku tša kgale goba tafola ye nnyane ya tlase, go na le ditsela tše dingwe tša go kgahliša tša go hlama taetšo ya dipuku. Mohlala:

- ★ Fega dipuku tša diswantšho mothalading wa go anega diaparo go thoma lehlakoreng la phapošiborutelo go ya go le lengwe.
- ★ Dira dišelefo tša dipuku ka khathase ya polasetiki ya go kgomaretšwa lebotong gomme o bontšhe dipuku fao.
- ★ Diriša raka ya seomišadibjana ya kgale gomme o tsenye dipuku ka mo go tsenago dipoleiti.

Go hlokomela dipuku

Dipuku di bohlokwa, ka fao go a kwešišega gore re swanetše go ba le tšona nako ye telele. Efela, gape re nyaka bana ba di bala gomme ba ka se di bale ge eba di notleletšwe! Bana ba swanetše go ipha nako ya go lebelela goba go bala dipuku ka bobona. Go tlwaelegile gore puku ya mmamoratwa go bona e hlagala ka morago ga lebaka.

Fa ke ditšhišinyo tše dingwe tša ditsela tša go thuša bana go ithuta go hlokomela dipuku gore ba ipshine ka tšona gantši le gantši.

- ★ Bana ba ka se sware dipuku gabotse ge eba ba sena lerato la dikanegelo! Ge o eba le nako ya go bala le go ipshina ka dikanegelo le bana, ba ithuta ka pela go hlompha dipuku.
- ★ Bana ba ithuta kudu go se ba re bonago re se dira go feta se re ba botšago sona. Ka fao, ge o sa hlocomele dipuku, o ka se lebelele gore bana ba dire seo! Ba bontšhe gore ba sware dipuku bjang. Mohlala, ge o

ba balela, phetla matlakala ka tlhokomelo, gomme ge o fetša go bala kanegelo, bušetša puku lefelong la yona mo šelefong ya dipuku.

- ★ Hlohleletša maitshwaro a dipuku a go sepelelana le mengwaga ya ngwana. Mohlala, o ka se lebelele gore ngwana wa mengwaga ye šupa a phetle puku ka boleta, efela bana ba bantši ba mengwaga ye mehlano ba sa ithuta go dira se.
- ★ Thuša bana gore ba ithute go hlokomela dipuku ka go hlama mafelo a go kgethega fao ba di beago. O ka diriša dišelefo tše ba di fihlelelago, le mapokisi a diserele a go kgabišwa, mapokisi a dieta, diswaraesekherimi tša polasetiki le diroto.

Bjalo ka dilo tše dintši bophelong, go ithuta go hlokomela dipuku go akaretša nako, boitlwaetšo le tlhohleletšo. Bana ba tlo ithuta se ka lebelo ge ba lemoga boipshino bja go tlišwa ke go bala le dipuku.

Fao o ka hwetšago dikanegelo mahala

- ★ Nal'ibali: www.nalibali.org, www.nalibali.mobi
- ★ Bookdash: www.bookdash.org
- ★ African Storybook: www.africanstorybook.org
- ★ FunDza (ya bana ba go tšwa mahlalagading): www.fundza.co.za, www.live.fundza.mobi

Dipolelo tše dintši, didirišwa tše dintši

Go balelwa ka polelo ya geno ga gwa swanela go ba kgetho baneng. Ke karolo ye bohlokwa ye maatla ya go ithuta polelo le go hlabolla tsebo ya go bala le go ngwala. Ge o balela bana ka mehla ka po/dipolelo tša ka gae, o ba fa motheo wa polelo wa go tia wa go nolofatša go ithuta.

Ge o sa kwešiše se o se balago, ga o bale le gatee – le ge o ka bolela mantšu ao a lego lephepheng gabotse! Go tšea mengwaga ye mentši go ithuta polelo ye nngwe gabotse. Ka gobane go kwešiša ke karolo ya go bala, bana ba swanetše go theeletša dikanegelo tša go balwa ka po/dipolelo tša ka gae. Ba kgona go ela šedi gabotse go kelelo ya kanegelo, go na le go katana ka go kwešiša polelo ye ba sa e tsebego gabotse.

O swanetše go balela bana dikanegelo tše dingwe ka polelo ya tlaleletšo ya bona – se se ba thuša go ithuta polelo ye mpsha.

Ge go na le dipolelo tše dintši ka phapošiborutelong ya gago goba sekolong sa geno, o swanetše go diriša didirišwa tše dintši! Keteka le go diriša dipolelo tše ka tše dingwe tša ditsela tše.

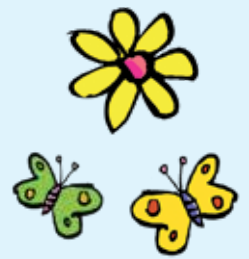
★ Opelang dikoša le bolele merumokwano ka po/dipolelo tša ka gae ga bana bohle, gomme o di tsebiše ka polelo ya tlaleletšo ya bona gape.

- ★ Bana ba dikologwe ke dikgatišo tša dipolelo tšohle tša bona ka go itirela diphousetara tša polelopedi goba polelontši ka ga ditaba tše di ba kgahlago. Goba, o ngwale merumokwano, dikoša le dithai ka dipolelo tša go fapana letlakaleng le legolo la pampiri gomme o di laetše.
- ★ Diriša dipolelo ka moka tše o ka di bolelago le go di ngwala, go balela bana o hlaboša lentšu. Ge eba go na le bana bao ba sa tsebego dipolelo tše, diriša motho yo mongwe yo mogolo bjalo ka mohlatholli gomme a fetolele ge o fetša go bala letlakala le lengwe le le lengwe.
- ★ Rekhotla batswadi, borakgolo le baabatlhokomelo ba bangwe ka sellathekeng ba bolela/anega dikanegelo ka po/dipolelo tša bona tša ka gae – gomme o re bana ba theeletše dikanegelo tše.
- ★ E re bana bao ba bolelago polelo ya ka gae ya go swana, ba bale mmogo goba ba bolele ka dipukukanegelo ka dihlopha.
- ★ Hlama leboti la melaetša fao bana le barutiši ba ka ngwalelanago melaetša ka polelo ye ba e ratago.

Hwetša dikanegelo ka dipolelo tše lesometee go www.nalibali.org le go www.nalibali.mobi. Hwetša dikgopolo tša go hlama tikologo ya go huma ka kgatišo ka go *Tlhahli ya Story Power ya 2*, mo go www.nalibali.org.

Go dira gore dikanegelo e be karolo ya sekolo

E re bana ba sekolo sa gago ba itemogele kanegelo ya dikanegelo le go bala ka mehla bjalo ka karolo ya maphelo a bona sekolong – e sego ka phapošiborutelong fela, efela le ka dinako tše dingwe.

Pele ga sekolo

- ★ Hlohleletša batswadi le baabatlhokomelo go balela le go anegela bana dikanegelo ge ba le tseleng ya go ya sekolong. Ba ka ipshina ka dikanegelo ka dipolelo tše lesometee dillathekeng go www.nalibali.mobi.
- ★ Hlola sekgoba sa dipuku tša diswantšho fao bana ba bagolwane ba go fihla sekolong ka pela ba ka dulago le bana ba bannyane gomme ba ba balela dikanegelo.

- ★ Diriša tsela ya inthakhomo ya sekolo go ba le ditulo tša go anega dikanegelo ka mehla. Barutiši le bana ba bagolwane ba ka bala goba go anega kanegelo mola bana ba bangwe ba ipshina ka go e theeletša ka diphapošiborutelong.
- ★ Beakanya mešongwana ya dipuku tša boipshino ka dinako tša go ikhutša. Mohlala, tsomang puku. Dira dikhophi tša makgata a dipuku tše lesome tša mmamoratwa go bana. Ka morago ga khophi ye nngwe le ye nngwe, ngwala mehlala ya go botša bohle fao ba ka hwetšago lekgata la puku ya go fihlwa ya go latela gona. Fihla makgata a dipuku mafelong a go fapana lepatlelong la dipapadi gomme bana ba ipshine ka go diriša mehlala go di hwetša.
- ★ Thoma lesolo la #Swarwa-o-Bala. E re barutiši bao ba lego lepatlelong la diapapadi ka nako ya go khutša ba diriše dillathekeng tša bona go tšea bana dinepe ge ba bala. Gatiša dinepe o di beye letlapeng la ditsebišo. Hlamela sekolo sa gago disetikara tša go ikgetha tša “Ke-swerwe-ke-bala” o diriša ditlankana tša go kgomarela gomme o fe ngwana yo mongwe le o mongwe yo a tšewago senepe!

Ka nako ya sekolo

- ★ Mo kgwedding dira gore kgobokano e tee ya sekolo e nepiše go dikanegelo. Beakanya gore leloko la barutiši le anege kanegelo, sehlopha sa bana se ka e diragatša kanegelo, goba kgopela mphato go abelana le sekolo ka ga seo ba bego ba se dira go hlabolla lerato la go bala.

Ka morago ga sekolo

- ★ Dira gore go balela boipshino e be karolo ya seo bana ba se dirago ka morago ga sekolo ka go thoma sehlopha sa go bala sekolong sa geno. O ka hwetša tshedimošo ka ga go dira se go *Tlhahli ya Story Power* ya 2, mo go www.nalibali.org.

Meketeko ya dikanegelo tša go kgethega

Dira gore moya wa dikanegelo o dule o phela sekolong sa lena ka go keteka matšatši a go kgethega mo ngwageng le go ba monggae wa ditiragalo tše dingwe tša dikanegelo. Beakanya go keteka e tee goba tše pedi tša ditiragalo tše tša tsebo ya go bala le go ngwala tša go kgethega ngwaga o mongwe le o mongwe goba o kgethe tše dingwe tše o di tsebago.

Letšatši la go Bala ka go Hlaboša Lentšu la Lefase: *Febereware/Matšhe* ngwaga o mongwe le o mongwe

Letšatši la Polelo ya ka Gae la Lefase la Boditšhabatšhaba: *21 Febereware*

Letšatši la go Anega Dikanegelo: *20 Matšhe*

Letšatši la Dipuku la Lefase: *23 Aporele*

Kgwedi ya Hwetšwa-o-Bala: *Mei*

Letšatši la Barati ba Dipuku: *9 Agosetose*

Letšatši la Tsebo ya go Bala le go Ngwala la Boditšhabatšhaba: *8 Setemere*

Kgwedi ya Dipuku tša Diswantšho ya Boditšhabatšhaba: *Nofemere*

Dikeletšo ka ga ditiragalo

★ **Baanegi ba dikanegelo bao ba etago.** Mo matšatšing a mmalwa e ba le nako ya gore bana ba mphato o tee ba itlwaetše go anega kanegelo. Ka morago dira dihlophana tša go tsena phapošiborutelo ka phapošiborutelo ba abela bana ba diphapošiborutelo tše dingwe khonsate ya kanego ya dikanegelo.

★ **Diketelo ka mongwadi le moswantšhi.** Laletša bangwadi le/goba baswantšhi sekolong sa gago gore ba tle go balela bana ye nngwe ya dipuku tša bona, gomme ba boledišane ka ga bongwadi bja bona le/go swantšha dipuku tša bona.

★ **Go dira puku.** Eba monggae wa letšatši la lapa la “dira puku”. Neelana ka dipampiri tše dintši, dikherayone, dikherayone tša diphensele, diphensele le dipene gomme o laletše bana le ba malapa a bona go tla sekolong go tla go itirela dipuku. Bohle ba ka itirela dipuku tša bona, goba ba ka šoma ka diphere goba dihlophana go hlama dipuku.

★ **Aparang.** E re bana ba tle sekolong ba apere bjalo ka moanegwa wa mmamoratwa go bona ka kanegelong. (O se lebale go botša barutiši gore le bona ba apare!)

★ **Lebelo la go bala.** Hwetša gore sekolo sa gago se ka bala sebaka se se kaakang ntle le go ema ka go ba monggae wa phenkgišano ya go bala. E re bana ba bararo goba ba bane go tšwa mphatong o mongwe le o mongwe ba bale metsotso ye 10 go ya go ye 15 pele sehlopha sa go latela se thoma. Dira se sebaka se setelele go hwetša gore ke mphato ofe wo o ka balago nako ye telele ntle le go ema.

★ **Pontšho ya talente ya go anega kanegelo.** Ebang le pontšho ya talente ya go anega kanegelo fao bana ba ka ithopelago difoka tša dipuku ka go anegela batswadi, barutiši le bana ba bangwe dikanegelo.

Ditiragalo tša dikanegelo tša go kgethega di tutuetša setšhaba sa sekolo ka moka, go akaretšwa bana, barutiši le batswadi le baabatlhokomelo ba bangwe le maloko a setšhaba gore ba tšwele pele go bala le go anega dikanegelo.

Dikanegelo go re dikologa

Go dira gore dikanegelo e be karolo ya tikologo ya sekolo go romela batho bohle molaetša wa go kwagala wa gore sekolo sa lena se dumela go bohlokwa bja go bala le go anega dikanegelo. Fa ke ditsela tše o ka dirago se ka tšona.

★ Hlama boroto ya tsebišo fao bana ba ka posago tshedimošo ka ga seo ba se balago. Ngwala hlogotaba borotong ya tshedimošo, mohlala, "Seo re se balago," goba "Sa go balwa ke rena". Tlogela dintsekana tša dipampiri kgauswi le boroto gore bana ba abelane ka seo ba nyakago go se aba ka ga puku, gomme ba se swariše ka phini borotong. Ntsekana e be le sekgoba seo ngwana o tlogo ngwala thaetlele ya puku go sona, mongwadi le tshwayotshwayo. O ka rata go tsenya le dibopego tša dinaledi kua tlase gore ngwana a khalare go ya le ka fao a ipshinnego ka puku.

★ Hwetša sekgoba lebotong la phapošing ya barutiši go laetša tshedimošo ka ga dipuku, bangwadi, baswantšhi, dingwalwa tša tsebo ya go bala le go ngwala le dikgopolo tša mešongwana tša go balwa ke barutiši. Kgonthiša gore o e fetoša ka mehla gore e dule e le ye mpsha gape e kgahliša.

★ Penta leboto lepatlelong la dipapadi ka pente ya letlapa gomme o fe bana tšhoko gore ba ngwale goba ba thale dikanegelo tša bona go yona. Bana ba ka thabela le go tšwetšapele kanegelo ya yo mongwe. Ba hlohleletše go tlogela ditshwayotshwayo tše botse lebotong ka ga dikanegelo tše ba di badilego.

★ Hwetša ditsopolwa tša go tutuetša ka ga go bala le go ngwala ka dipukung le mo Inthaneteng. Fetolela ditsopolwa go dipolelo ka moka tša go boletwa sekolong sa gago o be o kopolle setsopolwa se sengwe le se sengwe ka mongwalo o mogolo letlakaleng le lengwe la pampiri. Laetša ditsopolwa go dikologa sekolo go tutuetša bohle, go akaretšwa le baeng!

"Dipuku tše dibotse di go thuša gore o kwešiše, gape di go thuša gore o ikwe o kwešišwa."

John Green

"Selo se tee fela sa bohlokwa ka pukung ke seo e go botšago sona."

W. Somerset Maugham

"Ge o sa rate kanegelo ya motho o mongwe, ngwala ya gago."

Chinua Achebe

"O ka hwetša maleatlana gohle mo o lebelelago gona. Dula fase, o iketle, o hloka puku fela!"

Dr Seuss

"Kanegelo ya bana ge e le bana fela bao ba ipshinago ka yona ga se kanegelo ya bana ye botse le gatee."

C.S. Lewis

Itswalanye le Nal'ibali

Eba karolo ya neteweke ya Nal'ibali gomme o diriše maatla a kanegelo go tutuetša bana gore ba nyake go bala le go ngwala.

Etela dikarolo tša rena tša go fapanafapana go hwetša didirišwa tša go-balela-boipshino le dikeletšo, le dikanegelo tša bana ka dipolelo tše 11.

Ditlaleletšo tša Nal'ibali

Hwetša tlaleletšo ya go-balela-boipshino ya polelopedi ka dikuranteng tša *Sowetan*, *Sunday Times Express*, *Daily Dispatch* le *The Herald*. Go hwetša tshedimošo ka botlalo etela www.nalibali.org.

Nal'ibali diyalemoyeng

Theeletša Nal'ibali diteišeineng tša setšhaba tša SABC gomme o ipshine ka dikanegelo tša bana ka dipolelo tša semmušo ka moka tše 11. Etela www.nalibali.org go hwetša **lenaneo la diyalemoya** la Nal'ibali.

www.nalibali.org

Etela **weposaete** ya Nal'ibali go hwetša matlakala a mahala a dikeletšo, dipoloko tša tsebo ya go bala le go ngwala, dikeletšo tša go bala le dikanegelo tša bana.

www.nalibali.mobi

Go anega kanegelo le dikeletšo tša go bala, thekgo ya sehlopha sa go bala le dikanegelo ka dipolelo tša Afrika Borwa tše 11 – **sellathekeng** sa gago!

Diphatlalatši tša segwera

Tšea karolo poledišanong go **Facebook** o be o re latele go **Twitter** le **Instagram** go hwetša go hwetša dikeletšo tša go-balela-boipshino tša tutuetšo, tshedimošo ya moragorago tša go tutuetša go balela boipshino. Gape o ka etela kanale ya rena ya **YouTube**, www.youtube.com/user/TheNalibaliChannel go hwetša dikeletšo tša sehlopha sa go bala tša bohlokwa.

Ikgokaganye le rena ka go lletša lefelo la rena la megala go **02 11 80 40 80**, goba ka efe goba efe ya ditsela tše: www.nalibali.org www.nalibali.mobi

[Facebook](https://www.facebook.com/nalibaliSA) nalibaliSA [Twitter](https://twitter.com/nalibaliSA) @nalibaliSA [Instagram](https://www.instagram.com/nalibaliSA) @nalibaliSA [Email](mailto:info@nalibali.org) info@nalibali.org

